

Het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap*

Het ontstaan en de beginjaren bezien in historisch perspectief

Samenvatting. Aan het eind van de 19e eeuw was voor de kleine groep tandmeesters in Nederland een of andere vorm van samenwerking onvermijdelijk geworden. De druk van buiten af, van de overheid en ook van medici, werd groter; het imago was slecht en de bestaande beroepsopleiding was beslist onvoldoende. Dit artikel gaat in op de vraag waarom het juist Dentz was die juist toen en met juist die collega's een vereniging oprichtte. Door veranderingen buiten het Genootschap, een verbeterde tandheelkundige opleiding en sociale veranderingen, bleek het in het eerste decennium van deze eeuw noodzakelijk om de activiteiten op het gebied van de belangenbehartiging over te laten aan de nieuw opgerichte NMT. Het Genootschap vormde zichzelf daarna om tot een wetenschappelijk invitatiegezelschap.

VAN WIGGEN GJ. Het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap. Het ontstaan en de beginjaren bezien in historisch perspectief. Ned Tijdschr Tandheelkd 1991; 98: 287-93.

G.J. van Wiggen, tandarts

Trefwoorden: Geschiedenis – Beroepsontwikkeling

Datum van acceptatie: 28 maart 1991.

Adres: Dr. G.J. van Wiggen, Laan van Klarenbeek 137, 6824 JP Arnhem.

* Bewerking van een voordracht gehouden tijdens de lustrumvergadering van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap d.d. 26 oktober 1990 te Haarlem.

1 Inleiding

Na alle gebeurtenissen die in de eerste 75 jaar van de vorige eeuw het beeld van de tandheerkunde in Nederland bepaalden, duurde het achteraf gezien eigenlijk verbaazingwekkend lang voordat er een structuur binnen de beroepsbeoefenaren ontstond.¹ Structuren in de beroepsbeoefening waren zich al sedert 1865 aan het ontwikkelen toen de wetten van Thorbecke werden aangenomen.² Later kwam daar nog de impuls van de wet van 1876 bij.³ Ook het onderwijs was al tot ontwikkeling gekomen, aanvankelijk nog aarzelend in de vorm van een privé-onderneming van de medici Snellen en Dentz, die met anderen een polikliniek met onderwijsmogelijkheden oprichtten voor de behandeling van een groep met name genoemde aandoeningen.⁴ Na 1876 veroorzaakte de onderwijswetgeving die in dat jaar tot stand kwam een belangrijke doorbraak.⁵ Alleen de tandheelkundige beroepsbeoefenaren vertoonden in deze jaren nog weinig samenhang en structuur.⁶

2 De oprichting van het Genootschap

Een eerste bundeling van krachten binnen de tandheelkundige beroepsbeoefenaren vindt pas plaats in 1880 als de oprichting van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap een feit wordt. Over de oprichtingsdatum bestaat nog al wat verwarring; niet zo zeer over de datum zelf maar wel over de vraag op welk tijdstip er van de oprichting van het Genootschap kan worden gesproken.

Waarschijnlijk na een of meer voorbereidende bijeenkomsten, mogelijk ook in een wat kleiner verband, vindt er op 6 juli 1879 een vergadering plaats bij Theodore Dentz thuis, te Utrecht. Op deze vergadering werd besproken of het wenselijk zou zijn om een vereniging van Nederlandse tand-

meesters op te richten. Naast Th. Dentz waren hier aanwezig zijn broer George W. Dentz, Dr. J.E. Stark, Th. Picnot, John E. Grevers en Dr. C.L.J. Becht. Er werd toen afgesproken dat de voorlopige president Th. Dentz en de voorlopige secretaris Becht een concept-reglement zouden opstellen. Dit werd op 21 september van datzelfde jaar in Den Haag bij Picnot thuis besproken. Vervolgens werd er dat jaar, 1879, nog vergaderd op 16 november te Amsterdam bij Grevers en op 20 december bij Becht in Den Haag. Uit de rede van de voorzitter Th. Dentz op de 13e jaarvergadering blijkt dat telkenmale het concept-reglement ter sprake kwam.⁷

In deze periode werd waarschijnlijk koninklijke goedkeuring van de statuten van de vereniging gevraagd. Deze goedkeuring werd verleend bij Koninklijk Besluit van 26 oktober 1880, Staatsblad 22 van 1880. Hiermee verkreeg de nieuwe vereniging rechtspersoonlijkheid. Nadat deze goedkeuring was verkregen werd de eerste vergadering van het Genootschap weer bij Dentz thuis aan de Kromme Nieuwe Gracht in Utrecht gehouden op 4 maart 1881. De notulen van deze bijeenkomst openen dan ook het lijvige eerste notulenboek.⁸

De beantwoording van de vraag wat de oprichtingsdatum van het Genootschap was, hangt dus af van wat men als belangrijkste feit aanmerkt. Naar mijn mening is dit het tijdstip waarop de vereniging rechtspersoonlijkheid verkrijgt en daarmee in het maatschappelijk verkeer handelingsbekwaam wordt verklaard. Vóór dat tijdstip is er slechts sprake van een min of meer vrijblijvende club die niet officieel als zodanig naar buiten kan treden.

Het aanhouden van 6 juli 1879 als datum van oprichting lijkt mij bovendien niet juist omdat er ook vóór die datum overleg moet zijn geweest en het besluit tot oprichting informeel waarschijnlijk al eerder werd ge-

nomen. De datum 4 maart 1881 komt naar mijn mening niet als oprichtingsdatum in aanmerking omdat dit zou inhouden dat er koninklijke goedkeuring werd verleend aan de statuten van een nog niet bestaande vereniging, hetgeen mijns inziens niet mogelijk is.

3 De reden voor de oprichting

3.1 De tandheerkunde als wetenschap, het aanzien en de onderlinge band

Nu doet zich de vraag voor, waarom en waarom juist op die tijd en door die personen een vereniging werd opgericht.

Het waarom laat zich het eenvoudigst beantwoorden. Dentz zelf geeft op verschillende plaatsen en tijdstippen aan, dat het de oprichters te doen was om de tandheerkunde als wetenschap verder uit te bouwen, het aanzien naar de buitenwereld toe te verbeteren en de onderlinge band te versterken.^{9, 10} In de statuten wordt dan ook gesproken van de beoefening en de uitbreiding van de tandheelkundige wetenschap en het handhaven van de belangen en de waardigheid van de tandheelkundige stand.¹¹

Dentz en, naar mag worden aangenomen, ook zijn mede-oprichters maakten zich dus zorgen over de wetenschappelijke basis van de tandmeesters en over hun aanzien en interne samenhang als beroepsgroep.

Over het aanzien kan ik hier kort zijn. Een beroep dat nauwelijks een opleiding kent en dat nog ten dele ambulante wordt beoefend, verleent geen status aan zijn beoefenaren en heeft ook zelf geen status. De toon waarop er in het parlement over de tandheerkunde en haar beoefenaren werd gesproken is in dit verband illustratief.

Ook voor de zorg om de onderlinge samenhang bestond wel enige reden. Na in-

voering van de wet van 1876 waarbij er weer een aparte bevoegdheid van tandmeester in het leven werd geroepen, was het aantal beroepsbeoefenaren in een periode van minder dan twee jaar met ruim 10% gestegen van 54 naar 61. Dit moet met zich meegebracht hebben dat het aanbod van tandheelkundige hulp door tandmeesters sterk steeg. Ook van de kant van de medici, die bevoegd waren de tandheelkunde te beoefenen, en van de kant van de onbevoegd werkende technici had men concurrentie te duchten. Vooral in gebieden waar het aanbod van zorg relatief groot was, zoals bijvoorbeeld in Amsterdam, leidde dit tot spanningen en wrijving tussen beroepsgenoten onderling.

3.2 De visie van Dentz: medische opleiding als basis

3.2.1 Kennis en kunde van tandmeesters

Ook het kennisniveau van de nieuwe tandmeesters baarde zorgen. In de verslagen van het Geneeskundig Staatstoezicht op de

Volksgezondheid en van de Staatscommissie voor het afnemen van het praktisch tandheelkundig examen wordt tijdens de periode van 1876 tot ongeveer 1895 meermalen geklaagd over het kennisniveau van de examinandi. Dit was zowel op het gebied van de tandheelkundige kennis en kunde als op het gebied van algemene kennis en beschaving soms bedenkelijk laag. Oorzaak hiervan was onder andere het feit dat er tot 1893 geen eisen aan een eventuele vooropleiding werden gesteld, zodat iedereen het tandmeestersexamen kon afleggen, zelfs al beheerste hij nauwelijks de kunst van het lezen, rekenen of schrijven. Dit veranderde na de invoering van de wet van 1892 waarbij werd bepaald dat de kandidaat die een theoretisch tandheelkundig examen wilde afleggen minimaal over een HBS-B diploma moest beschikken.¹²

Dentz had deze situatie voorzien. Als lector in de tandheelkunde, een positie die hij sedert 1876 bekleedde, had hij steeds voorgesteld dat de tandheelkunde gebaseerd moest zijn op een degelijke theoretische kennis. Om die reden had hij ook in de

periode van 1865 tot 1876, toen hij als docent verbonden was aan 'De Kliniek', steeds geweigerd onderwijs te geven aan tandmeesters en alleen medische studenten en afgestudeerde medici tot zijn colleges en practica toegelaten.¹³ In zijn visie was de medische studie met daarna een specialisatie in de tandheelkunde de ideale opleiding voor een tandmeester.¹⁴ Dit was dan ook de reden dat Dentz een tegenstander was van de wet van 1876 (Stb. 117), waarbij de tandheelkunde weer als aparte bevoegdheid, naast de geneeskunde, werd ingevoerd. Zowel onder zijn eigen naam als onder het pseudoniem Herodotus heeft hij tegen het betreffende wetsontwerp geageerd.¹⁵

Daarbij kwam nog dat een medische studie statusverhogend zou werken en gemakkelijker banden met medici en medische beroepsorganisaties onderhouden zouden kunnen worden. Daarbij zou de glans van het medische beroep ook kunnen afstralen op het tandheelkundig handwerk. Dentz had hiermee al in omgekeerde zin kennis gemaakt toen hij, tijdens zijn medische stu-

A handwritten list of names, professions, and dates, likely from a hospital register. The entries are as follows:

- M. Ellulden, arts, 7 Oct 74
- B. A. J. te Hout, Geneeskundige, 10 Oct. 74
- B. H. van Nes, arts, 20 Nov. 74
- H. J. T. van den Bergh, med. doct., 20 Nov 74.
- J. G. Alb. elbaasbloom, arts, 1 Octob. 75
- Stinus Rust in de, Off. v. G. i. K. N. O. J. L. Sept. 75.
- A. ten Bosch, Off. v. G. i. K. N. O. J. L. Apr 76
- D. J. B. Gorter, 8 Nov. 76.
- H. Koerk, arts, 3 Oct 76.
- P. Myndeloff, Med. Doct., 17 Sept 80.
- M. Batenburg, med doct., 15 Aug 79
- D. J. Bejlink, med. doct., 15 Aug 79
- M. J. H. van der, 29. Oct. 79.

Afb. 1. In het hospitantenregister van de 'De Kliniek' worden slechts artsen, medische studenten (med. docts.) of Officieren van Gezondheid vermeld. Pas op 4 maart 1881 worden de eerste tandmeesters ingeschreven. Het zijn de leden van het Genootschap.

die, zijn tandmeestersexamen aflegde. Het afleggen van dit examen alleen al kostte hem een aantal sociale contacten. Families die hem voorheen regelmatig uitnodigden, staakten die invitaties en zijn Amsterdamse hoogleraar A. Heynsius verweet hem dat '... het een treurig verschijnsel was, dat wel meer gezien werd dat wetenschappelijk streven werd verlaten voor winstgevendende baantjes.'¹⁶ Zo keek men dus in het midden van de vorige eeuw tegen de tandheelkunde en haar beoefenaren aan.

3.3 De initiatiefnemers

In deze periode waarin de druk en de kritiek van buiten af feller werden en waarin het beroep en de opleiding belangrijke veranderingen ondergingen, leek de tijd rijp om de gelederen te sluiten en te trachten het peil van de tandheelkundige opleiding en de sociale status van de tandheelkundige beroepsbeoefenaren te verbeteren.

Het lag voor de hand dat een actie als deze alleen geleid zou moeten en kunnen worden door diegenen onder de tandmeesters van wie de kennis en kunde boven alle verdenking verheven waren en die zelf een betere opleiding hadden genoten dan de gewraakte nieuwe lichten van na 1876. Dentz en Becht waren op grond van hun medische studie vanzelfsprekend de aangevoerde figuren hiervoor. Daarbij kwam dat Becht ook nog zijn DDS had behaald aan het Baltimore College of Dental Surgery, een titel waaraan in die tijd een hogere waarde werd toegekend dan nu meestal het geval is. Uit advertenties uit het laatste deel van de 19e eeuw weten we dat de toevoeging 'Amerikaansch Tandarts' of 'Doctor of Dental Surgery' of soortgelijke aanduidingen gebruikt werden om aan te geven dat de adverteerder een beter soort tandmeester was, tenminste die indruk moest worden gewekt. De waarde van een DDS-grad in het maatschappelijk verkeer is aanleiding geweest tot het ten onrechte voeren van deze titel,¹⁷ maar in het geval van Becht was hier geen sprake van.

Misschien wat minder vanzelfsprekend, maar wel begrijpelijk, was dat Dentz en Becht hun respectieve broers George Wilhelm Dentz en Eduard A. Becht ook bij hun plannen betrokken. De vijfde was Johannes Eilert Grevers die, hoewel geen DDS, ook in de Verenigde Staten tandheelkunde had gestudeerd en die, zoals Dentz later zei, bij zijn tandmeestersexamen het predikaat 'cum laude' ontvangen zou hebben als dat mogelijk was geweest. De laatste oprichter stelt ons echter voor een raadsel. Als we een gedegen opleiding en een onberispelijke tandheelkundige levenswandel als voorwaarden aannemen om mede leiding te geven aan een vereniging die de technische en zedelijke verheffing van de tandheelkunde tot doel heeft, dan

denken we niet in de eerste plaats aan de Haagse tandmeester Theodore Picnot.

Over Picnot is niet bijster veel bekend. Waarschijnlijk werd hij in Engeland geboren en kreeg daar ook zijn tandheelkundige opleiding. Mogelijk prakticeerde hij nog enige tijd in België voor hij zich in Den Haag vestigde. Hij bouwde daar een zeer

vooraanstaande praktijk op waar hij leden van de hofhouding, de regering en het parlement behandelde. Waarschijnlijk medio 1896 verhuisde hij weer naar Brussel waar hij in oktober 1910 overleed. Uit brieven die hij in de laatste jaren van zijn leven schreef aan zijn collega Pinkhof en die zich nu in de collectie Kalman Klein bevinden,

Afb. 2. Afbeelding van Theodore Picnot en van zijn visitekaartje met tarieven.

komt hij naar voren als een klagerige hypochonder die geobsedeerd was door zijn eigen gezondheid en kwalen waarover hij in detail verslag deed. Zijn honoraria waren zeer hoog, zoals hij zelf zei, en riepen bij collegae en patiënten kennelijk weerstand op.¹⁸

Verdere vaststaande feiten over Picnot kennen we eigenlijk alleen uit de verslagen van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en uit juridische bronnen. Tussen 1865 en 1876 werd Picnot een aantal malen veroordeeld wegens het onbevoegd uitoefenen van de tandheelkunde. In deze periode kon of wilde Picnot geen bewijzen van zijn opleiding buiten Nederland overleggen, op grond waarvan hij hier het recht zou kunnen verkrijgen de tandheelkunde te beoefenen. Zijn invloedrijke patiëntenkring behoeftte hem echter voor serieuze straffen en volgens het Haagse geruchtcircuit was de wet van 1876 mede ingegeven door de wens de positie van Picnot te legaliseren. Een feit is dat vrij kort na het in werking treden van deze wet, in 1877, Picnot zijn tandmeestersexamen aflegde, na overigens ten minste éénmaal te zijn afgewezen.

Over dit laatste voorval memoreerde Elias Stark dat zij, toen ze beiden het examen aflegden, alle twee werden afgewezen. Picnot liet toen bij de commissie op praktisch gebied een uitstekende indruk achter maar zijn theoretische kennis was ver onder de maat. Bij Stark was juist het omgekeerde het geval.¹⁹ Dit voorval zou mogelijk enige grond kunnen geven aan het gerucht dat Picnot oorspronkelijk een technicus was die zichzelf geschikt achtte de tandheelkunde te beoefenen. In die tijd een vaker voorkomend fenomeen.

Des te vreemder was het dat Dentz en Becht met een dergelijke collega in zee gingen. Alhoewel hij ten tijde van de oprichting een bevoegdheid bezat, komt het mij voor dat zijn verleden niet a priori geëigend was om hoge ethische normen uit te dragen. Wellicht moet de oorzaak van zijn lidmaatschap gezocht worden in zijn invloedrijke patiëntenkring en de mogelijkheid om via deze weg bepaalde zaken op bestuurlijk niveau geregeld te krijgen.

Een tweede vraagteken vormt Dr. J.E. Stark uit Utrecht. Stark viel al na een van de eerste vergaderingen af als potentieel lid toen er een bepaling over het verbod tot adverteren in de statuten en het huishoudelijke reglement (HR) werd opgenomen. Kennelijk kon Stark zich niet met deze opvatting verenigen. Hier tekent zich al het conflict af dat later in volle omvang aan het licht zou komen bij de meningsverschillen tussen het Genootschap en de Tandmeesters-Vereeniging. Hoewel niet geheel duidelijk door het ontbreken van een genealogie van de familie Stark is hier waarschijnlijk sprake van Jacob Elias Stark, die eerder leraar aan een HBS was en aan het Utrechtse Oorsprongpark woonde. Dit is echter

niet te rijmen met het predikaat Dr. dat hij in de stukken van het Genootschap krijgt toebedeeld, of zou er hier sprake zijn van een verwisseling met zijn broer Elias, die eerst farmacie gestudeerd en later ook gedoceerd had aan de Universiteit van Leiden en daarna de tandheelkunde prakticeerde in Amsterdam?

De zes oprichters, minus de afgevalen Stark, benoemden op de eerste officiële vergadering in 1881 de vader van John Grevers, de tandmeester Johannes Johan, tot lid en de vader van de gebroeders Becht, de tandmeester in ruste Antonie Jacobus, tot erelid. Ook werd bij die gelegenheid de Rotterdamse tandmeester C.G.H. Hanken, DDS, als gewoon lid aangenomen.

4 De eerste vergaderingen

De eerste bijeenkomsten van de jonge vereniging waren gewijd aan huishoudelijke zaken en aan 'mededelingen uit de praktijk'; meestal waren dit casuïstische mededelingen of praktische tips. Soms ook was het een demonstratie van een nieuw instrument of een nieuwe techniek.

Van wetenschappelijke verhandelingen was in de eerste jaren nog geen sprake, met uitzondering van een voordracht van Th. Dentz tijdens de vijfde vergadering over zijn onderzoek naar de 'contractiecoëfficiënt van eenige amalgamata'.²⁰ Het was toen gewoon de vergaderingen bij een van de leden thuis te houden, behalve als er voor een demonstratie een tandheelkundige uitrusting nodig was. Dan week men wel uit naar 'Het IJzeren Hek' aan de Breedstraat in Utrecht waar de tandheelkundige afdeling van 'De Kliniek' was gevestigd, waarover Dentz nog de scepter zwaaide of, in later jaren, naar het Tandheelkundig Instituut aan de Wittevrouwenstraat.

Het verbeteren van de onderlinge contacten nam een zeer belangrijke plaats in. De secretaris C.L.G. Becht schreef dan ook in zijn eerste jaarverslag '... door de oprichting van ons Genootschap hebben wij kennis gemaakt met broeders in denzelfden stand, ... Ik acht dit een van de grootste voordelen, die wij hebben verkregen door het stichten van de Vereeniging'.²⁴

Omdat het Genootschap ook het behartigen van de standsbelangen tot haar taak rekende kwam het al in 1883 tot de instelling van een commissie die zich met de problematiek rond het tandheelkundig onderwijs moest gaan bezighouden. Dit gebeurde op voorstel van Grevers jr. nadat Dentz op de voorgaande vergadering zijn kritiek op de wet van 1876 had geuit en zijn brochure 'De Kliniek ... en de wet ... tot verkrijging der bevoegdheid van Tandmeester' had voorgelezen.

De aanzet tot een statusverhoging, die Dentz uit medische hoek hoopte te krijgen,

bleef die eerste jaren echter uit. Tweemaal probeerde het Genootschap via de Nederlandse Maatschappij van Geneeskunde (NMG) de regering te beïnvloeden. De eerste maal was dat op de najaarsvergadering van de NMG in 1881 te Zwolle, waar een voorstel van de afdeling Utrecht om de regering te verzoeken een volledige tandheelkundige opleiding te stichten geen enkele steun ondervond.²² De tweede maal, tijdens de 38e vergadering van de NMG te Winschoten, wordt er met algemene stemmen een motie aangenomen om de minister te vragen de wet op de tandheelkunde te verbeteren.²³ Een duidelijk aanwijsbare invloed op politieke beslissingen is hier echter niet van uit gegaan en de samenwerking met de medici bleef de eerste decennia tot deze incidentele gebeurtenissen beperkt.

5 Belangenbehartiging

Met de eerste requesten aan de overheid, die al snel na de oprichting werden verzonden, begon een episode in de geschiedenis van het Genootschap waarin ze een zeer actieve rol zou spelen op het gebied van het tandheelkundig onderwijs. Deze rol zou pas in 1914, na de oprichting van de NMT, eindigen als de NMT zich als enige behartiger van tandheelkundige standsbelangen gaat profileren, zoals dat ook bij haar oprichting was afgesproken.

Het Genootschap werpt zich in de daaraan voorafgaande jaren op als woordvoerder van de tandmeesters op het gebied van opleiding en wetgeving. Geheel conform de ideeën van Dentz propageerde het Genootschap een wetenschappelijke opleiding, liefst geïncorporeerd in een universiteit en aansluitend bij de medische studie en met een beperkte praktische training. De eerste pogingen om deze ideeën in de politiek ingang te doen vinden dateren al van 1883. Aanvankelijk boekt men hier nog geen succes mee. De toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, Heemskerk, waaronder deze materie toen ressorteerde, gaf als antwoord dat hij met belangstelling kennis had genomen van de mening van het Genootschap, maar dat hij de tijd nog niet gekomen achtte de wet te wijzigen.²⁴

Nauwelijks tien jaar later, in 1892, lukt het wel een belangrijke verandering doorgevoerd te krijgen. Bij wet wordt dan bepaald dat het bezit van een diploma HBS-B of Gymnasium als vooropleiding voor de tandheelkundige studie verplicht wordt gesteld.²⁵ Een verzoek van het Genootschap om het volgen van minimaal één jaar chirurgische kliniek verplicht te stellen voordat het praktisch tandmeestersexamen afgelegd mag worden, werd niet gehonoreerd. Hoewel op zichzelf belangrijk, was deze wijziging echter maar een zeer magere afspiegeling van het eisenpakket dat bij de regering werd gepresenteerd. Een over-

winning voor de tandheelkunde mag dit dan ook niet genoemd worden, hoogstens een Pyrrus-overwinning.

6 Andere meningen

6.1 De Nederlandsche Tandmeesters Vereeniging

Tot 1893 kon het Genootschap onweersproken haar mening naar voren brengen als de mening van de Nederlandse tandheelkunde. Vanaf dat jaar kreeg men echter te maken met een mededinger. Door de uitgesproken houding op het gebied van het onderwijs, de wetgeving en de praktijkbeoefening en door het restrictieve toelatingsbeleid van het Genootschap, had een groep overwegend Amsterdamse tandmeesters zich verenigd in de Nederlandsche Tandmeesters Vereeniging. Deze twee beroepsorganisaties, die overigens samen nog niet de helft van alle Nederlandse tandmeesters vertegenwoordigden, stonden op een aantal punten lijnrecht tegenover elkaar.

Het Genootschap achtte adverteerders uit den boze. Dit was naar haar mening onverenigbaar met het streven naar verhoging van de sociale status. Tegenover de medici, met wie men zich zo gaarna op gelijke hoogte bevond, zouden advertenties slechts het door Dentz en de zijnen zo verfoeide imago van simpele handwerkslieden die per advertentie hun diensten aan de man brachten, versterken.

De Tandmeesters Vereeniging achtte zich allereerst verantwoordelijk voor het stoffelijk welzijn van haar leden en bekommerde zich wat minder om het beeld dat er van de tandheelkunde bij de buitenwacht bestond. Het zeker stellen van het inkomen en daaraan gekoppelde bestrijding van de onaanvaardbare concurrentie door de in hun ogen onbevoegde uitoefening van de tandheelkunde door technici stond bij haar centraal. Dat hierbij van advertenties gebruik werd gemaakt, werd niet bezwaarlijk gevonden.

Het Genootschap wenste een academisch opgeleide tandmeester die dan wel bredere bevoegdheden zou moeten verkrijgen. De tandmeesters wilden een goede

praktische opleiding zonder te veel theoretische ballast. Dit vonden ze van groter nut in hun streven de onbevoegden te bestrijden. Juist van de bestrijding van onbevoegden maakte de Tandmeesters Vereeniging een principieel punt en op dit gebied voelde zij zich soms door het Genootschap wat in de steek gelaten, hetgeen een reden voor onderlinge wrijving was. Toen er dan ook drie genootschapsleden tevens lid van de Tandmeesters Vereeniging werden, keurde Dentz scherp de houding af van '... drie onzer leden, die met hun geweten hadden kunnen overeen brengen, zich bij een nieuw opgerichte vereeniging aan te sluiten, waar het adverteerders niet werd verboden en wier oprichters en wat hun wetenschappelijke vorming, en wat hun optreden in de maatschappij betrof, ons onsympathiek waren.'²⁶

6.2 De Vereeniging van Nederlandsche Tandartsen

In 1904 voegt zich de Vereeniging van Nederlandsche Tandartsen bij de twee hiervoor genoemde beroepsorganisaties. Deze vereeniging was opgericht door de afgestudeerde tandmeesters die hun opleiding hadden gekregen in het nieuwe Tandheelkundig Instituut aan de Wittevrouwenstraat in Utrecht. Feitelijk was het een voortzetting van 'John Tomes', Vereeniging van Candidaat-Tandartsen aan het Tandheelkundig Instituut der Rijks Universiteit te Utrecht, zoals de naam toen voluit luidde.

In deze drie vereenigingen tekenen zich heel duidelijk de drie stromingen binnen de Nederlandse tandheelkunde rond de laatste eeuwwisseling af. Aan de ene kant de oudere generatie, het Genootschap en de Tandmeesters Vereeniging uit de pionierstijd, toen de tandheelkunde nog ge-

BERICHTIGUNG.

Wie ich in Erfahrung gebracht habe, empfiehlt sich ein Herr MAURICE SON mit meinem verbesserten Gasapparat an. Herr MAURICE SON kann nicht im Besitz eines solchen Apparates sein, da nur die Herren GEBRÜDER GESELL, hier Sinienstrasse 120 ein Recht haben meinen PATENTIRTEN Apparat zu führen und Herr MAURICE SON niemals von genannter Firma einen solchen Apparat bezogen hat.

qq. F. ROB. TELSCHOW.

Berlin den 20. September 1882.

30213

Op 16 APRIL a. s.

herdenkt onze waardige Meester Doctor LEHMAN SON, pract. Tandarts, Oppert 156, alhier, den dag, dat hij 30 jaren geëxamineerd is als Tandheelkundige. Wij wenschen ZEd. nog een groot aantal jaren hetzelfde succes in zijne praktijk, benevens een voortdurend welzijn.

Rotterdam, 14 April 1893.

Assistent EUGÈNE VAN LOY.

1e Mécanicien MELGIOR BÜRLEIN.

2e Mécanicien HENDRIK ERWIG.

Leerling JAC. LANGEVELD.

MAURICE SON,
38155.10
TANDARTS,
Directeur Rotterdamsche
Tandheelkundige Polikliniek,
**IS VANAF HEDEN WEER
TE CONSULTEEREN.**

Afb. 3. Dit soort advertenties deed naar de smaak van het Genootschap afbreuk aan het imago van de serieuze tandarts. Het was de leden dan ook op straffe van roeyement verboden zich met dergelijke wervende publikaties in te laten.

dragen kon worden door charismatische leiders en individualisten van wie Dentz een sprekend voorbeeld was. Aan de andere kant de jongere generatie, de Vereniging, die, mede door de meer gestructureerde opleiding en de tijd die daaraan gezamenlijk werd besteed, een gemeenschappelijk beroepsideaal had ontwikkeld waarin voor het sterk individualistisch karakter van de pioniersjaren geen plaats meer was.

Binnen de oudere generatie vertegenwoordigde het Genootschap de stroming die wetenschap boven handwerk stelde, die de opleiding wilde doen aansluiten bij de universitaire medische studie en die op maatschappelijk gebied statusverhoging en aanzien voor de tandheelkundige professie nastreefde.

De Tandmeesters Vereniging vertegenwoordigde juist het tegenovergestelde deel. Zij stelde manuele vaardigheid en ervaring boven theoretische kennis en trachtte het vak af te schermen van kwalijke invloeden van buitenaf. Zij wilde primair de belangen van haar leden in financieel opzicht zeker stellen.

Het is jammer dat er, voor zover nu nog valt na te gaan, in deze periode nooit overleg tussen het Genootschap en de Tandmeesters Vereniging heeft plaatsgevonden over de gewenste eindtermen van het tandheelkundig onderwijs. Evenmin werd er over de sociale en economische kant van de tandheelkunde een diepgaande discussie gevoerd. Waarschijnlijk zou het aantal problemen in de daaropvolgende jaren aanmerkelijk verminderd zijn indien de tandheelkunde haar positie had kunnen verstevigen door eerst in eigen kring een standpunt op de hiervoor genoemde gebieden te formuleren en dat als standpunt van de gehele Nederlandse tandheelkunde naar buiten uit te dragen.

6.3 De periode rond 1900: onderlinge verdeeldheid

De periode rond 1900 wordt gekenmerkt door onderlinge ruzies en onenigheid; op het gebied van opleiding en onderwijs en op het gebied van de beroepsbeoefening. Bij nadere beschouwing blijkt er echter een structuur in deze onenigheid aanwezig die op de hiervoor aangegeven driedeling teruggevoerd kan worden. Het is het probleem van de aansluiting van de pionierstijd op een tweede fase. De individualisten van de pionierstijd moeten langzamerhand plaats gaan maken voor een onderlinge samenwerking. Aanvankelijk lukt dit niet op het gebied van de beroepsuitoefening. De ruzies binnen en tussen de verenigingen zijn hier een uitvloeisel van. Ook in het onderwijs komt het tot conflicten. Hiervan is de bekende studentenstaking tegen lector Grevers in 1910 een voorbeeld.

Ook een voor het Genootschap zo belangrijke affaire als de toelating van vrouwelijke tandmeesters moet in dat licht worden gezien. Deze zaak begon in 1897 toen drie vrouwelijke kandidaatleden werden gedebatteerd. Het merendeel van de leden verklaarde zich in principe tegen de toelating van vrouwen, ondanks het feit dat er omstreeks die tijd ongeveer 15 vrouwelijke tandmeesters hun examen hadden afgelegd waarmee de vrouwen iets minder dan 10% van het totale tandmeestersbestand uitmaakten. Het principiële besluit om geen vrouwen toe te laten werd eerst in oktober 1908 herroepen.

Vanaf haar oprichting in 1904 nam de Vereniging wel vrouwen op als lid en ook de tandmeesters, die overigens toen al een kwijnend bestaan leden, hadden geen principiële bezwaren. Maar waarom dan uitgerekend wel het Genootschap? Het antwoord moet naar mijn mening worden gezocht in de doelstellingen die het Genootschap nastreefde. Zij wilde de status van zowel de vereniging als van de leden afzonderlijk als ook van de beroepsgroep als geheel verhogen. Dit doel werd onder andere nagestreefd door zich te conformeren aan bestaande structuren die als sociaal hoger, wetenschappelijker en maatschappelijk invloedrijker werden beschouwd. In zijn algemeenheid samengevat: aanpassen aan het establishment. Het steun zoeken bij de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst en de pogingen de opleiding een universitaire status te geven horen ook thuis in dit patroon.

De gelijkberechtiging van de vrouw daarentegen was rond de eeuwwisseling zeker geen algemeen aanvaard gegeven. Het actieve kiesrecht voor vrouwen kwam hier pas in 1919 tot stand en tot die tijd was de

vrouwenbeweging een modernistische, bijna revolutionaire beweging. De suffragettes verzetten zich tegen de gevestigde structuren en belangen. Juist met die structuren wilde het Genootschap zich vereenzelvigen en het toelaten van vrouwen op voet van gelijkheid zou het zo gewenste imago schaden.

7 Naschrift

De conclusie uit het voorgaande is dat het Genootschap beschouwd moet worden als een structuur uit de pionierstijd; sterk bepaald door charismatische individuen, nog niet ingesteld op structurele samenwerking.

Dit betekent overigens niet dat er geen veranderingen plaatsvonden. Het duidelijkste voorbeeld van een voorzichtige maar doelbewuste koersverandering is het terzijde schuiven van Theodore Dentz en John Grevers als bepalende personen bij de onderwijsproblematiek. In 1903 werden deze voorstanders van een medisch-wetenschappelijke tandheelkundige opleiding '... op de meest gracieuze wijze van de lijst van commissieleden 'afgevoerd' ...²⁷ door de onderwijsuitbreidingscommissie waar zij deel van uitmaakten te ontbinden. De werkzaamheden werden overgedragen aan de examenvraagstukcommissie waarin een jongere generatie was vertegenwoordigd door de tandmeesters Frank, Hamer en Witthaus, en die vervolgens met de minder dogmatische Becht en Van der Hoeven werd uitgebreid. Deze onderwijs- en examencommissie (O en E) kon vervolgens als haar mening uitspreken dat aan de opleiding van '... goed getrainde consciëntieuze practici ...²⁸ de voorkeur werd gegeven

Summary

THE FOUNDING AND THE FIRST YEARS OF THE FIRST DUTCH DENTAL ASSOCIATION: NEDERLANDSCH TANDHEELKUNDIG GENOOTSCHAP

Key words: History of dentistry – Professionalisation

During the last half of the 19th century dentistry in the Netherlands met little social appreciation. The charismatic leader of Dutch dentistry, Dr. Theodore Dentz, dentist and physician, took the initiative to found the first Dutch dental organisation in 1880. His goals were to improve the image of his profession, to strive for better education and to strengthen the bond between the best dentists in the country. After about 1910 changes in society and dentistry forced 'het Genootschap' to delegate their work in the field of social and professional representation to the newly founded Dutch Dental Association. After that time 'het Genootschap' converted itself into a scientific invitation society.

Noten

¹Zie hiervoor bijvoorbeeld Van Wiggen 'In meer eerbare banen'. Amsterdam: Rodopi, 1987 passim.

²Wet van 1 juni 1865, Stb. 58, 59, 60 en 61.

³Wet van 24 juni 1876, Stb. 117.

⁴Voor de geschiedenis van deze 'Kliniek tot herkenning en genezing van Huidziekten, Keelziekten, Kinderziekten, Oorziekten en Tandziekten', zoals de oudste naam voluit luidde, moge worden verwezen naar Bosschaert, de stad Utrecht als medisch ontwikkelingsgebied, Rotterdam: Bonder, 1969.

boven een brede medische opleiding. Ze vond dat ze hiermee het algemeen belang boven het standsbelang stelde.²⁹ Hierdoor werd de mogelijkheid geopend om in onderling overleg de opleidingsproblematiek te bespreken zonder een veto vooraf van de aanhangers van de medische opleiding.

De pionierstijd werd voor het Genootschap definitief afgesloten toen in 1914 de Maatschappij werd opgericht en het Genootschap haar taken op het gebied van de belangenbehartiging en begeleiding van het onderwijs aan deze nieuwe vereniging overdroeg.³⁰ Van die tijd af concentreerde zij zich op haar wetenschappelijke taak en kon als invitatiegezelschap de maatschappelijke stormen die nog zouden komen voor een belangrijk deel langs zich heen laten gaan. Hoewel het moeilijk is om een waardeoordeel uit te spreken, ligt de waarde van het Genootschap in de eerste decennia van haar bestaan naar mijn mening hierin dat zij de rol - die historisch gezien noodzakelijkerwijs gespeeld moest worden - consequent heeft volgehouden en dat ze na vervulling van die rol de bakens heeft verzet en zich heeft teruggetrokken om ruimte te maken voor andere en nieuwere structuren. Haar tegenspeelster van de eerste jaren, de Tandmeesters Vereeniging heeft dit niet willen of kunnen doen en is mede daaraan ten gronde gegaan.

⁵Wet van 28 april 1876, Stb. 102.

⁶Een aantal mogelijke oorzaken voor dit gebrek aan samenhang is bijvoorbeeld terug te vinden bij Van Wiggen, 'In meer eerbare banen', hoofdstuk I en II.

⁷Dentz Th. Rede. Handelingen van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 2e serie (1890-1896) 1897; 57-63.

⁸Notulen 34e vergadering. Handelingen van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 2e serie (1890-1896) 1897; 57-75.

⁹Handelingen Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 1e serie (1881-1890) 1896; 4.

¹⁰Dentz Th. Rede uitgesproken door de erevoorzitter, ter gelegenheid van de 100e vergadering van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap. Tijdschr Tandheelkd 1916; 23: 781-9.

¹¹Statuten NTG, 1897, artikel 1.

¹²Wet van 12 december 1892, Stb. 261.

¹³Dentz Th. De kliniek tot herkenning en genezing van tandziekten te Utrecht en de wet houdende de regeling der voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van tandmeester. Utrecht: Broese, 1822 passim.

¹⁴Herodotus. Een woord over het ontwerp van Wet, regelende de voorwaarden tot verkrijging der afzonderlijke bevoegdheid tot uitoefening der tandheelkunst. Amsterdam: Van der Post, 1876; 13: 15-8.

¹⁵Herodotus. Een woord over het ontwerp van Wet ... passim.

¹⁶Dentz Th. Herinneringen. Tijdschr Tandheelkd 1912; 19: 77.

¹⁷Het is voor een belangrijk deel aan het werk van de Duitser Adolf Petermann in de door hem van 1877 tot 1885 uitgegeven Zahnärztliche Almanach te danken dat er aan deze praktijken paal en perk werd gesteld.

¹⁸Correspondentie Picnot-Pinkhof 1900-1910, in de collectie Kalman Klein, eigendom van de NMT en in beheer bij het Utrechts Universiteitsmuseum.

¹⁹Duyvensz F.E. Stark. Tijdschr Tandheelkd 1919; 26: 440-3.

²⁰Handelingen van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 1e serie (1881-1890) 1896; 56-60.

²¹4e Vergadering NTG. Handelingen Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 1e serie (1881-1890) 1896; 21.

²²Notulen 2e vergadering. Handelingen Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 1e serie (1881-1890) 1896; 14.

²³Notulen 21e vergadering. Handelingen Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 1e serie (1881-1890) 1896; 172.

²⁴Handelingen Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 1e serie (1881-1890) 1896; 83-90.

²⁵Wet van 12 december 1892, Stb. 261.

²⁶Dentz Th. Rede 100e vergadering. Tijdschr Tandheelkd 1916; 23: 785.

²⁷Hamer AAH. Persoonlijke herinneringen. Tijdschr Tandheelkd 1927 (34); 779-96.

²⁸Ibidem, pag. 795.

²⁹Zie hiervoor de notulen van de 66e vergadering van 11-03-1903, de 67e vergadering van 21-06-1903 en de 67e vergadering van 11-10-1903. Handelingen van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap, 4e serie, afl. 8-10, Amsterdam: Binger, 1903-1904: 310-400.

³⁰De perikelen rond de oprichting van de NMT en de rol van het Genootschap in dit proces zijn uitgebreid beschreven in Van Wiggen GJ. De rol van het eerste en tweede Nederlandsch Tandheelkundig Congres bij het ontstaan van de NMT. Ned Tijdschr Tandheelkd 1985; 92: 180-3, 224-8.